Любченко Н.В.

м. Київ

РЕАЛЬНИЙ СТАН СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ КООРДИНАЦІЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність здійснення координації науково-методичної діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти, технології координаційної діяльності, розглянуто питання сучасної практики ефективної взаємодії Науково-методичного центру координації закладів післядипломної педагогічної освіти, регіональних та міжнародних зв'язків Університету менеджменту освіти у рамках науково-методичного комплексу «Консорціум закладів післядипломної освіти» з питань науково-методичного супроводу підвищення фахового рівня керівних і педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: координація, науково-методична діяльність, Науково-методичний центр координації закладів післядипломної педагогічної освіти, регіональних та міжнародних зв'язків, Консорціум закладів післядипломної освіти, заклади післядипломної педагогічної освіти.

Любченко Н. В.

РЕАЛИИ СОВРЕМЕННОЙ ПРАКТИКИ КООРДИНАЦИИ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ УЧРЕЖДЕНИЙ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Анотация. В статье обоснована необходимость осуществления координации научно-методической деятельности заведений последипломного педагогического образования, технологии координационной деятельности, рассмотрено вопросы современной практики эффективного взаимодействия Научно-методического центра координации учреждений последипломного педагогического образования, региональных и

международных связей Университета менеджмента образования в рамках научно-методического комплекса «Консорциум последипломного образования» по вопросам научно-методического сопровождения повышения профессионального уровня руководящих и педагогических работников в системе последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: координация, научно-методическая деятельность, Научно-методический центр координации учреждений последипломного педагогического образования, региональных и международных связей, Консорциум учреждений последипломного образования, учреждения последипломного педагогического образования.

Lubchenko N. V.

REAL STATE OF MODERN PRACTICE OF COORDINATION OF SCIENTIFIC AND METHODICAL WORK OF THE POSTGRADUATE PEDAGOGICAL INSTITUTIONS

Annotation. The article substantiates the need for coordination of scientific and methodological institutions of postgraduate teacher education, technology, coordination activities, discussed issues of the modern practice of effective interaction of the Scientific and Methodological Center for the Coordination of Postgraduate teacher training institutions, regional and international relations at the University of Management Education in the framework of scientific-methodical complex "consortium Postgraduate education "on the scientific and methodological support professional development and guidance of teachers in the system of postgraduate teacher education.

Key words: coordination, scientific and methodical activity, scientific center of coordination of postgraduate pedagogical institutions, regional and international relations, the Consortium of postgraduate education, the postgraduate pedagogical institutions.

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток України, тенденції євроінтеграції, світові процеси глобалізації та інформатизації суспільства визначають нові напрями і пріоритети розвитку освітньої галузі. У теорії і практиці української професійної освіти відбулися кардинальні зміни, розпочався новий етап розбудови системи післядипломної педагогічної освіти на засадах її гуманізації й демократизації, міжнародної спрямованості, переорієнтації на розвиток професіоналізму педагогічних працівників, оволодіння ними технологіями професійного самовдосконалення, підвищення фахової майстерності.

Основні стратегічні напрями розвитку післядипломної педагогічної освіти, зокрема її підсистеми підвищення кваліфікації керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників, – це послідовна інтеграція в європейський освітній простір; досягнення збалансованості між попитом і пропозицією фахівців на ринку праці; постійна робота з науково-педагогічними та педагогічними працівниками; впровадження нових концепцій і технологій; істотне поліпшення науково-методичного супроводу діяльності інститутів (академій) післядипломної педагогічної освіти (ППО), робота яких спрямована на реалізацію цих позицій, які у своїй діяльності керуються Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про мови» тощо.

В. Олійник визначає основні положення методології післядипломної освіти, виділивши її основні складові: загально-концептуальний стан сучасної післядипломної освіти; її основні змістовні характеристики; її управлінсько-організаційний аспект. Сьогодні, на думку Є. Чернишової, «невизначеною є система управління закладами і установами післядипломної освіти педагогічних працівників на державному, регіональному та місцевому

рівнях» [19]. Вдосконалення функцій управління системою післядипломної педагогічної освіти на сучасному етапі є необхідною умовою результативності її функціонування.

Сьогодні, коли ППО формується як цілісна система, як складова безперервної освіти, вона покликана максимально задовольнити професійні, соціальні й культурологічні запити педагогів-практиків, спонукати їх до постійного самовдосконалення у професійному та особистісному вимірах.

У сучасних соціально-економічних умовах на перший план виходить принцип задоволення потреб особистості та регіонів. Демократизація, децентралізація управління освітнім процесом, гнучкість і варіативність у задоволенні освітніх запитів суб'єктів, які кон'юнктурно складаються, вимагають переходу від інструктивно-інформаційної взаємодії із користувачами системи до особистісно орієнтованої. Дієвим засобом педагогічного управління навчально-виховним процесом є науково-методична робота, яка сьогодні розуміється як «сучасна система з основними її ознаками організаційного та науково-методичного забезпечення неперервного духовного й професійно-творчого розвитку особистості педагогічного працівника» [16, 63]. Координацію науково-методичної роботи на регіональному рівні сьогодні здійснюють обласні інститути (академії) післядипломної педагогічної освіти.

Питання координації як функції управління в системі післядипломної педагогічної освіти на всеукраїнському рівні, в тому числі координації науково-методичної діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти, на наш погляд, потребують уваги науковців, що опікуються проблемами післядипломної педагогічної освіти. Тому з'ясування організаційних форм, змісту, технології координаційних управлінських відносин, сучасної практики між Науково-методичним центром координації закладів післядипломної освіти, регіональних та міжнародних зв'язків Університету

менеджменту освіти НАПН України та регіональними закладами післядипломної педагогічної освіти в рамках Консорціуму закладів післядипломної освіти є актуальною потребою й сприятимуть створенню організаційної моделі щодо ефективної їх взаємодії в єдиному освітньому просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управлінської діяльності в системі післядипломної педагогічної освіти вивчаються багатьма науковцями: В. Олійником (управління розвитком системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників професійно-технічної освіти); В. Масловим (управління розвитком системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників), Г. Дмитренком (застосування стратегічного менеджменту в системі підготовки управлінських кадрів освіти), Г. Єльниковою (адаптивне управління навчальними закладами); Л. Пуховською (підготовка педагогічних кадрів в умовах євроінтеграції), В. Гуменюк, Л. Калініною, Л. Забродською (інформаційне забезпечення управлінської діяльності навчального закладу); О. Бондарчук, Л. Карамушкою, В. Семиченко (психологія управління в педагогічній діяльності); М. Кириченком (загальні проблеми управління навчальним закладом); В. Лясковським, В. Пікельною, А. Федотовою (теорія та методика моделювання управлінської діяльності); О. Орловим (теоретичні основи управління загальноосвітньою школою); Н. Островерховою (управління авторськими закладами освіти); О. Скідіним, Н. Шапошніковою, В. Шаркуновою (соціальне управління та концепції педагогічного менеджменту в загальноосвітніх закладах). Значну увагу приділили розробці загальних функцій управління З. Береговський, Ю. Конаржевський, В. Кушнір, Є. Хриков, Г. Цехмістрова, Г. Дмитренко, І. Зайцева, С. Огірок та інші. Питаннями удосконалення системи ППО займались провідні науковці (В. Бондар, Н. Клокар, С. Крисюк, В. Маслов, Г. Єльникова, В. Олійник,

Н. Протасова, П. Худомінський, А. Даринський та інші); методологічним основам неперервної педагогічної освіти присвячені праці С. Гончаренко, І. Зязюна, В. Кременя, В. Маслова, Н. Ничкало, В. Олійника; організації післядипломної педагогічної освіти (І. Жерносек, С. Крисюк, А. Кузьмінський, В. Маслов, В. Олійник, Н. Протасова, Т. Сущенко); розкрита роль обласного інституту післядипломної педагогічної освіти з модернізації змісту освіти в Україні (Л. Даниленко; Н. Клокар; М. Лапенок, Л. Покроєва); певні особливості процесу навчання (І. Жерносек, А. Зубко, С. Крисюк, В. Пуцов, Т. Сущенко, М. Чегодаєва); єдності теорії і практики у професійній підготовці вчителя (А. Бойко, В. Краєвський, О. Пєхота), розвитку психолого-педагогічної компетентності учителів у системі післядипломної освіти (В. Семиченко).

Метою статті є обґрунтування необхідності здійснення координації науково-методичної діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти та висвітлення питань реального стану сучасної практики взаємодії Науково-методичного центру координації закладів післядипломної педагогічної освіти, регіональних та міжнародних зв'язків Університету менеджменту освіти НАПН України в рамках Консорціуму закладів післядипломної освіти щодо зазначених питань.

Виклад основного матеріалу. Визначення основних шляхів подальшого розвитку системи післядипломної педагогічної освіти України, яка покликана забезпечити високий освітньо-кваліфікаційний рівень професійної компетентності та зрілості керівних, педагогічних, методичних, наукових і науково-педагогічних кадрів загальної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти, є головною метою розроблення стратегічних напрямів і завдань її розбудови.

Післядипломна освіта педагога у сучасному інформаційно-технологічному етапі суспільстві, за визначенням В. Олійника, виступає як

професійна й суспільна цінність [15]. Вона покликана максимально задовольнити професійні, соціальні й культурологічні запити педагогів-практиків в системі перепідготовки та підвищення кваліфікації, спонукати їх до постійного самовдосконалювання у професійному та особистісному вимірах. Післядипломна педагогічна освіта має стати своєрідним випереджувальним механізмом, що стабілізує та адаптує систему освіти до нових вимог соціального-економічного розвитку держави. Саме тому, на нашу думку, сьогодні для реалізації такого покликання необхідні якісні зміни в підходах до управління в системі післядипломної педагогічної освіти, функціонування якої як комплексу соціально-освітніх установ «органічно пов'язане з якістю багаторівневого управлінського впливу (державного, регіонального, місцевого) з урахуванням усіх внутрішніх і зовнішніх умов життя суспільства» [12, 27].

Специфічним різновидом освітньо-управлінської діяльності є науково-методична робота – складова єдиної системи безперервної освіти педагогічних працівників і розглядається як цілісна система взаємопов'язаних заходів, дій, засобів, що заснована на досягненнях науки, передового досвіду і конкретному аналізі професійних потреб педагогічних працівників [11; 17].

Отже, науково-методична робота сьогодні розуміється як «сучасна система з основними її ознаками організаційного та науково-методичного забезпечення неперервного духовного й професійно-творчого розвитку особистості педагогічного працівника», дієвим засобом педагогічного управління навчально-виховним процесом [16, 120].

Система науково-методичної роботи в післядипломній педагогічній освіті має бути спрямована на науково-методичне забезпечення ефективності процесів підвищення кваліфікації і професійної перепідготовки педагогічних кадрів; науково-методичний супровід процесів ефективного функціонування

й розвитку закладів ППО на основі партнерства між усіма структурами і підрозділами системи освіти; науково-методичний супровід процесів розвитку дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, професійної педагогічної освіти; розроблення сучасних моделей супроводу професіоналізації педагогічних і управлінських кадрів в умовах інноваційного розвитку національної освіти і науки, інформатизації суспільства [10; 17].

Функціонування науково-методичної роботи як системи сприяє її стабілізації та забезпеченню її динамічного розвитку в сучасних умовах постійних змін середовища [16]. Управління такою динамічною системою можливе за умови здійснення адекватних до змін управлінських заходів. Університетом менеджменту освіти спрямовується діяльність структурних підрозділів на забезпечення системних заходів з координації науково-методичної роботи регіональних закладів післядипломної педагогічної освіти, а отже координація «…як управлінська функція є складовою частиною процесів управління, що полягає в узгодженні, впорядкування дій різних частин керованої системи» [2]. Ми вважаємо, що координацією є взаємодія сторін, коли вони виступають рівноправними учасниками координаційних управлінських відносин з метою ефективного погодження та об'єднання зусиль, спрямованих на реалізацію спільної мети [9, 86]. На думку Є. Чернишової, координуюча функція управління спрямована на подолання дублювання, паралелізму змістового, часового та науково-методичного характеру і виступає як процес забезпечення погоджених дій її функціонуючих компонентів [17, 147].

Статутом державного вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти» НАПН України одним із головних завдань його діяльності визначено координацію діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти України. У серпні 2009 року Університет став

засновником науково-методичного комплексу «Консорціум закладів післядипломної освіти», спільною місією учасників якого є забезпечення динамічного партнерського вирішення нагальних питань з реалізації законодавства про освіту, ефективного використання науково-педагогічних кадрів, соціальної інфраструктури, науково-методичного забезпечення діяльності, розвитку системи післядипломної педагогічної освіти тощо.

Науково-методичним центром координації закладів післядипломної педагогічної освіти, регіональних та міжнародних зв'язків, який функціонує в структурі Університету менеджменту освіти НАПН України саме для здійснення координаційної функції, проводиться системна робота у рамках науково-методичного комплексу «Консорціум закладів післядипломної освіти» щодо модернізації змісту, форм, засобів науково-методичної роботи на всеукраїнському рівні.

Науково-методичним центром координації закладів ППО, регіональних та міжнародних зв’язків Університету менеджменту освіти координаційна робота в системі закладів післядипломної педагогічної освіти здійснюється за такими технологічними напрямами:

1) діагностика стану координаційних рухів і результатів діяльності об'єктів координації; 2) аналіз проектування (планування) розвитку координаційного впливу на суб'єкти координації; 3) регулювання координаційного впливу; 4) оцінка результатів координаційного впливу; 5) корекція та прогнозування координаційної діяльності на перспективу (рис. 1).

Рис. 1. Технологічні напрями здійснення координаціної діяльності Науково-методиного центру координації закладів ППО, регіональних та міжнародних зв'язків ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Важливим напрямом у роботі з координації науково-методичної діяльності обласних інститутів (академій) післядипломної педагогічної освіти стало започаткування Університетом Всеукраїнської школи новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників України в межах Консорціуму закладів ППО, яка є формою підвищення фахового рівня зазначених категорій працівників. Координатором роботи цієї Школи новаторства є Науково-методичний центр координації закладів ППО, регіональних та міжнародних зв’язків Університету менеджменту освіти. Метою діяльності цієї Школи є виявлення, популяризація інноваційних педагогічних технологій та всебічне впровадження їх у педагогічну практику, підвищення фахового рівня керівних і педагогічних працівників навчальних закладів всіх типів України. До діяльності Школи залучаються наукові та

науково-педагогічні працівники установ Національної академії педагогічних наук України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, регіональних інститутів післядипломної педагогічної освіти, досвідчені й визнані фахівці з усіх регіонів України, автори інноваційного досвіду, представники галузевих видань, засобів масової інформації. Всеукраїнська школа новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників в межах Консорціуму закладів ППО працює на базі Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти з питань дошкільної освіти, з питань загальної середньої освіти – на базі Луганського обласного інституту ППО, з питань післядипломної педагогічної освіти – на базі Рівненського обласного інституту ППО. Школа новаторства є важливою складовою науково-методичної діяльності Університету в рамках Консорціуму. Проведення круглих столів, майстер-класів, інтернет-конференцій, всеукраїнських науково-практичних семінарів з питань інноваційних підходів до організації науково-методичної роботи з керівними та педагогічними працівниками в системі післядипломної педагогічної освіти в рамках Всеукраїнської школи новаторства знайшло підтримку і позитивно оцінено педагогічними колами закладів освіти України. Прикладами таких заходів є науково-практичний семінар «Інноваційні підходи до формування та розвитку професійної компетентності педагогічних працівників у системі неперервної освіти» (червень 2011 р.); науково-практичний семінар «Координація науково-методичної роботи закладів ППО в умовах єдиного інформаційно-освітнього середовища» (жовтень 2011 р.); науково-практичний семінар «Науково-методичне забезпечення діяльності освітніх округів в умовах реформування освітньої галузі» (грудні 2011 р.) та ін. Вже вчетверте Університетом проводиться Всеукраїнський конкурс науково-методичних розробок в системі післядипломної педагогічної освіти, що є показником системної роботи з щодо підтримки та впровадження досвіду

закладів ППО з організації науково-методичної діяльності в сучасних умовах реформування галузі.

Науково-методичним центром координації закладів ППО, регіональних та міжнародних зв'язків Університету менеджменту освіти проводиться системна робота з вивчення, узагальнення, пропаганди та впровадження передового педагогічного досвіду. Тільки за минулий рік проведено тематичне вивчення досвіду науково-методичної діяльності з виїздом до колективів Хмельницького, Рівненського, Дніпропетровського, Івано-Франківського, Полтавського ОІППО, Запорізької академії ППО, Херсонської академії неперервної освіти. Така робота має метою виявлення та популяризацію досвіду, сприяння впровадженню його в педагогічну практику в системі закладів післядипломної педагогічної освіти в межах науково-методичного комплексу «Консорціум закладів післядипломної освіти». Окрім цього важливим є те, що аналіз досвіду регіональних закладів післядипломної педагогічної освіти з метою виявлення спільних тенденцій перебудови системи науково-методичного забезпечення закладів освіти регіону має стати одним з важливих джерел сучасних змін в організації координаційних управлінських відносин в системі післядипломної педагогічної освіти.

Слід зазначити, що становлення науково-методичної системи регіональних методичних установ є одним з феноменів у сучасних умовах професійного розвитку педагогічних працівників [16, 119]. Процес формування науково-методичної системи регіонального інституту післядипломної педагогічної освіти неоднозначний і вимагає при аналізуванні результативності обов'язкового розгляду єдності в ній загального і специфічного, урахування властивих конкретному закладу умов функціонування, складу працівників. За підсумками тематичного вивчення науково-методичним центром діяльності обласних інститутів післядипломної

педагогічної освіти можна зробити висновки щодо ефективного функціонування в них системи науково-методичної роботи та системного управління науково-методичною роботою в регіоні. Можемо констатувати при цьому, що відіграючи важливу роль у формуванні єдиного науково-методичного простору в регіонах, обласні заклади ППО висловили під час такої роботи запит щодо здійснення постійного координування науково-методичної діяльності Університетом менеджменту освіти.

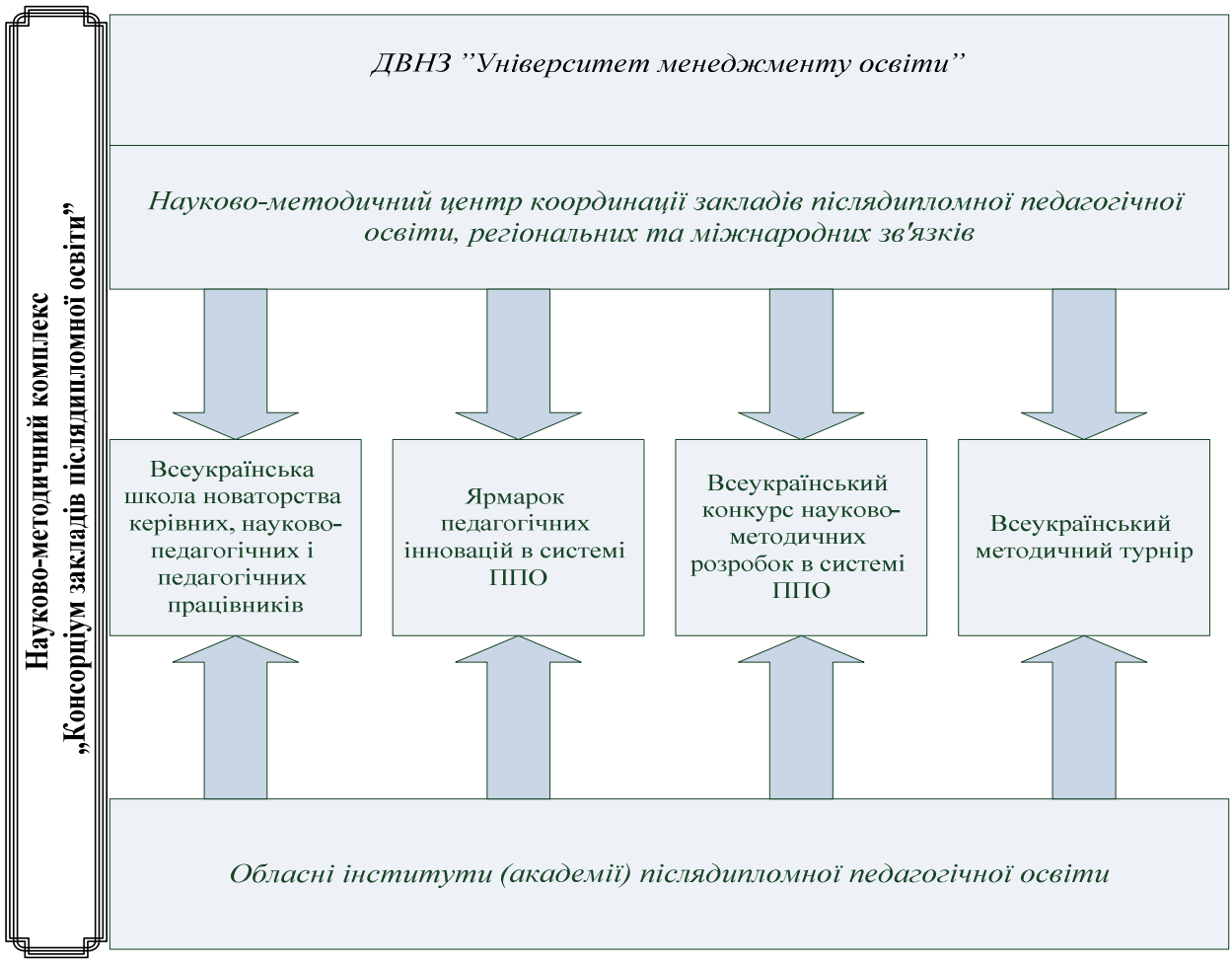

Рис. 2. Схема взаємодії Науково-методичного центру координації закладів ППО, регіональних та міжнародних зв'язків Університету менеджменту освіти з регіональними закладами ППО з питань науково-методичної діяльності у рамках науково-методичного комплексу «Консорціум закладів післядипломної освіти»

Результатом реагування на такий запит став започаткований Центром Ярмарок педагогічних інновацій в системі післядипломної педагогічної освіти, Всеукраїнський науково-практичний семінар за темою «Координація науково-методичної роботи закладів післядипломної педагогічної освіти в умовах єдиного інформаційно-освітнього середовища» на базі Університету менеджменту освіти, тематична збірка праць, висвітлення інформації щодо узагальнення досвіду роботи обласних закладів ППО на засіданнях науково-методичної ради УМО, сторінках журналу «Післядипломна освіта в Україні», сайтах Університету та закладів ППО, пересувній виставці «Вернісаж закладів ППО», тематичних виставках про діяльність ОІППО, Консорціуму тощо.

Висновки. Вимогою сучасного етапу модернізації післядипломної педагогічної освіти є запровадження мобільної системи управління науково-методичною роботою з керівними і педагогічними кадрами, яка є теоретично обґрунтованою і здатною вчасно реагувати на інноваційний пошук, стимулювати і впроваджувати інновації [4].

Цілеспрямовані системні дії — ось істинний шлях фактичних якісних перетворень в управлінні науково-методичною роботою на всіх рівнях. Здійснення координації діяльності регіональних закладів післядипломної педагогічної освіти Науково-методичним центром Університету менеджменту освіти через системну роботу щодо модернізації змісту, форм, засобів науково-методичної роботи є актуальною потребою і конкретним кроком на задоволення запиту закладів післядипломної педагогічної освіти у рамках Консорціуму заради розвитку динамічної спільної діяльності, забезпечення погодження та об'єднання дій щодо їх науково-методичного забезпечення.

Література:

1. Адаптивне управління в освіті / за заг. ред. Г. Гребенюка. — Харків : Стиль Іздат, 2007.

2. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. — М. : Книжный мир, 2003. — 895 с.

3. Віднічук М. Інноваційна модель професійного розвитку педагогічних кадрів у системі післядипломної педагогічної освіти – регіональний аспект світи / М. Віднічук, Н. Мельник // Нова педагогічна думка. — 2010. — № 1. — С. 3–8.

4. Гуменюк В. І. Науково-методична робота з педагогічними кадрами: навч.-метод. посіб. / В. В. Гуменюк, І. А. Наумчук, П. П. Хмельницький, М. І. Мошак. — Кам'янець-Подільський : ПП М. І. Мошак, 2005. — 160 с.

5. Дивак В. Методична робота – складова післядипломної педагогічної освіти / В. Дивак // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2003. — № 1. — С. 13–14.

6. Колегія «Нові горизонти української освіти». Завдання академії – максимально сприяти модернізації освіти в Україні // Педагогічна газета. — серпень 2011. — № 8 (205). — С. 1–2.

7. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. — К. : Грамота, 2005. — 448 с.

8. Лапенок М. І. Модернізація функцій і змісту діяльності інститутів післядипломної освіти в умовах регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 130.00.01 / М. І. Лапенок ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — К., 1998. — 20 с.

9. Любченко Н. В. Координація як функція управлінської діяльності науково-методичного центру Університету менеджменту освіти НАПН України / Н. В. Любченко // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. / Ун-т менедж. освіти НАПН України, редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.]. — К., 2005. — Вип. 2(15) / голов. ред. В. В. Олійник. — 2011. — 256 с.

10. Маслов В. І. Теоретичні основи педагогічного менеджменту: навч. посіб. для працівників освіти / В. І. Маслов, В. П. Драгун, В. В. Шаркунова. — К. : УІПКККО, 1996. — 87 с.

11. Набока Л. Я. Науково-методична робота у вищому навчальному закладі освіти І–ІІ рівня акредитації: метод. рек. / Л. Я. Набока. — К. : Міленіум, 2003. — 52 с.

12. Олійник В. Післядипломна педагогічна освіта в Україні у контексті світового розвитку / В. Олійник // Післядипломна освіта в Україні. — 2002. — № 2. — С. 25–29.

13. Олійник В. Наукові засади розроблення прогностичної моделі розвитку післядипломної освіти в Україні / В. Олійник, В. Семиченко, Л. Пуховська [та ін.] // Післядипломна освіта в Україні. — 2007. — № 1 — С. 18–23.

14. Олійник В. Система післядипломної педагогічної освіти України: стратегія розвитку / В. Олійник // Освіта на Луганщині. — 2009. — № 2 (31). — С. 14–19.

15. Післядипломна педагогічна освіта України: сучасність і перспективи розвитку: наук.-метод. посіб. / за заг. ред. В. В. Олійника, Л. І. Даниленко. — К. : Міленіум, 2005. — С. 32.

16. Управління інноваційним розвитком районного (міського) методичного кабінету: наук.-метод. посіб. / К. М. Старченко, В. І. Пуцов, Ю. І. Завалевський, Г. М. Литвиненко. — Чернівці : Букрек, 2010. — 344 с.

17. Чернышова Е. Управление инновационными процессами в региональной системе образования / Е. Чернышова // Материалы международной научно-практической конференции. — Уральск. — 2008.

18. Чернишова Є. Управління процесом підготовки та професійного зростання науково-педагогічних кадрів в умовах євроінтеграції /

Є. Чернишова, Г. Штомпель, В. Саюк // Шлях освіти. — 2010. — № 1. — С. 8–12.

19. Чернишова Є. На шляху модернізації післядипломної педагогічної освіти / Є. Чернишова // Освіта України. — 2010. — № 53–54.